

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ

Анотація. У статті проаналізовано ринок фарма-продукції України за останні 3–5 років (наведено статистичні дані за період із січня 2014 по січень 2019 року, а саме структура фармацевтичного ринку, обсяг реалізації фарма-продукції на ринку України, частки ринку виробників та зміна середньої ціни упаковки ліків за аналізований період). Розглянуто виробників, продавців, покупців, фармацевтичний товар, попиту-пропозицію, конкурентні чинники (якість, ціна, умови отримання товару, гарантії, інші чинники). Виділено позитивні і негативні елементи на ринку. Визначено напрями подолання існуючих проблем для виробників, продавців, покупців на ринку фарма-продукції. Окреслено елементи, які формують цінність товару для споживачів, визначено механізм управління цими елементами.

Ключові слова: фармацевтичний ринок, фармацевтичні виробники, фарма-продукція, вплив уряду, самолікування, цінність товару.

Summary. The article analyzes the market of pharmaceutical products of Ukraine for the last 3–5 years (provides statistics for the period from January 2013 to January 2018, namely the structure of the pharmaceutical market, the volume of sales of pharmaceutical products in the market of Ukraine, the market share of manufacturers and changes in the average price of packaging of drugs for the analyzed period). Manufacturers, sellers, buyers, pharmaceuticals, supply and demand, competitive factors (quality, price, terms of receipt, warranty, other factors) are considered. There are positive and negative elements in the market. The directions of overcoming of existing problems for manufacturers, sellers, buyers in the market of pharmaceutical products are determined. The elements that form the value of the goods to the consumers are outlined, the mechanism of management of these elements is defined. The purpose of the article was to identify the main trends in the pharmaceutical market. Prospects for the development of the Ukrainian pharmaceutical market are inseparable related to the implementation of the state strategy to increase economic security industry. Within the framework of state reimbursement programs and «Affordable Medicines» the tasks are described, the achievement of which will contribute to an increase in the share of domestic drugs manufactured in accordance with international standards, respectively, and increase the economic security of the industry. Wier taking into account the key factors that have the greatest impact on functioning market participants in the conditions of active expansion of the domestic pharmaceutical industry with parties of large international manufacturers; The article analyzes the possibilities for further development of the market in general and its subjects in particular. As a result of the analysis it was found that despite the high level of pace growth in sales, there are problems that indicate ongoing process of structural changes in the Ukrainian pharmaceutical market. As one of main problems need to highlight self-medication, the possibility of purchasing prescription over-the-counter drugs, the cost of drugs and their counterfeiting.

Key words: pharmaceutical market, pharmaceutical manufacturers, farm products, government impact, self-medication, the value of the product.

DOI : 10.33783/1977-4167-2020-47-1-95-100

Постановка проблеми. Сучасна ринкова ситуація полягає в тому, що ринок фармацевтичної продукції є одним зі стратегічних секторів для економіки і соціального розвитку будь-якої країни. Високий рівень розвитку фармацевтичної промисловості України впливає на забезпеченість населення лікарськими засобами та якість медичного обслуговування. Але досягнення такого рівня розвитку ринку фармацевтичної продукції можливо лише за наявності попиту на випущені ліки, який безпосе-

редньо залежить від тенденцій розвитку ринку. Дані тенденції під впливом факторів мікро- та макросередовища постійно змінюються, тому час від часу доцільно проводити дослідження у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти тенденцій фармацевтичного ринку України досліджувалися А. Черноротовим, Д. Кірсановим, Ю. Кордубайло і багатьма іншими.

Мета статті. Визначення основних тенденцій ринку фармацевтичної продукції України.

© А. А. Шевчук, С. О. Степанчук, 2020

Бібліографія ДСТУ 8302:2015:

Шевчук А. А., Степанчук С. О. Тенденції розвитку ринку фармацевтичної продукції України. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2020. № 1 (47). С. 95–100.

References (APA):

Shevchuck, A. A., Stepanchuk, S. O. (2020). *Tendentsii rozvytku rynku farmatsevytychnoi produktsii Ukrainy* [Trends in the development of the pharmaceutical market in Ukraine]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 1 (47), 95–100 (in Ukr.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Фармацевтичний ринок України є другим за розміром серед країн СНГ. Структура продажів на ринку включає в себе готові препарати (станом на перше півріччя 2019 року — 83,9 %), товари медичного призначення (7,4 %), косметику (3,7 %) та дієтичні добавки (5,0 %) [1].

Починаючи з 2014 року в нашій країні спостерігається стрімке зростання обсягу реалізації товарів фармацевтичного призначення, передусім це пов'язано з тим, що несприятлива екологічна

ситуація у містах-мегаполісах та низький рівень життя по всій країні й незакінчене медичне реформування провокує українців уважніше ставитися до власного здоров'я, з одного боку, та лікувати безліч явних і уявних хвороб, з іншого.

Графічно зростання обсягів реалізації фармацевтичної продукції в Україні за останні роки зображено на рис. 1.

Наявне збільшення обсягів реалізації товарів фармацевтичного призначення пов'язане також із запровадженням у 2017 році урядової програми

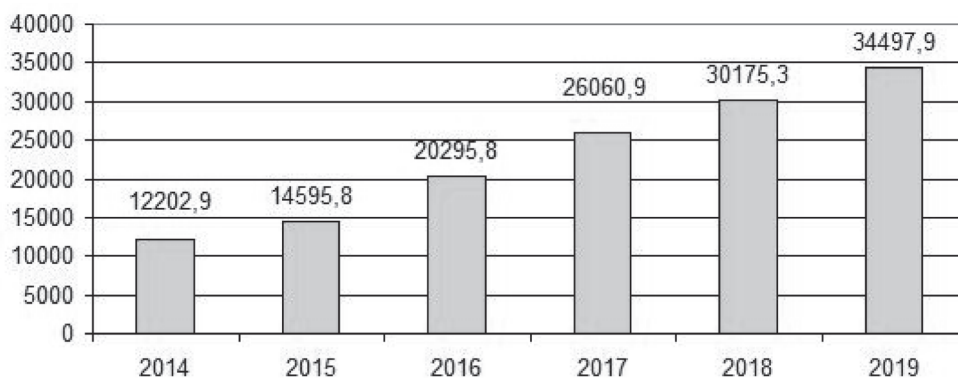

Рис. 1. Обсяг реалізації фармацевтичної продукції в Україні за 2014–2019 рр., млн грн (створено авторами на основі [2])

«Доступні ліки», у рамках якої пацієнти за рецептом лікаря можуть отримати безкоштовно або з доплатою лікарські засоби для лікування деяких видів захворювань.

Основними виробниками фармацевтичного ринку України є: ПАТ «Фармак» (частка ринку за п'ять років збільшилася на 1,45 % і зараз становить 5,40 %), КП «Артеріум» (частка ринку зрос-

ла на 0,18 % і зараз складає 3,50 %), ТОВ «Тева» (частка ринку збільшилася на 0,06 % і зараз становить 3,29 %), ПрАТ «Дарниця» (частка ринку зросла на 0,65 % і зараз складає 3,27 %) та ТОВ «Sanofi» (частка ринку збільшилася на 0,7 % і зараз становить 3,22 %) [3–4].

На рис. 2 зображені частки ринку лідерів виробників фарма-продукції в 2014 році.

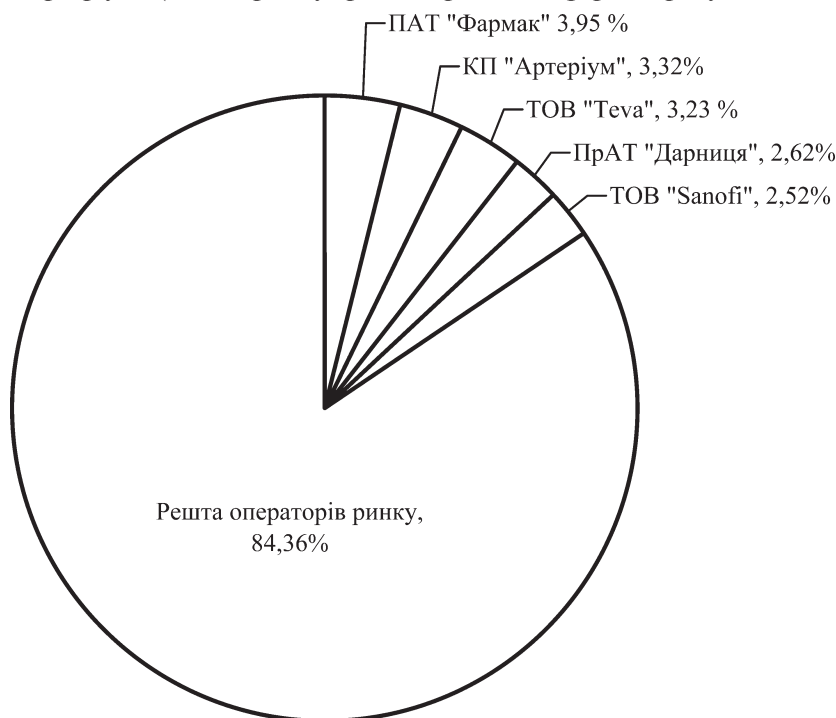

Рис. 2. Частки ринку серед виробників фарма-продукції України за 2014 р. (створено авторами на основі [3])

На рис. 3 зображені частки ринку лідерів виробників фарма-продукції в 2019 році.

Графічно динаміку зростання часток ринку та побудовану лінію тренду лідерів виробників фармпродукції показано на рис. 4.

ПАТ «Фармак» — стабільний лідер на ринку завдяки високій якості препаратів та інноваційному підходу у виробництві.

Лідерами серед продавців фарма-продукції українського ринку є мережі аптек «АНЦ», «Ко-

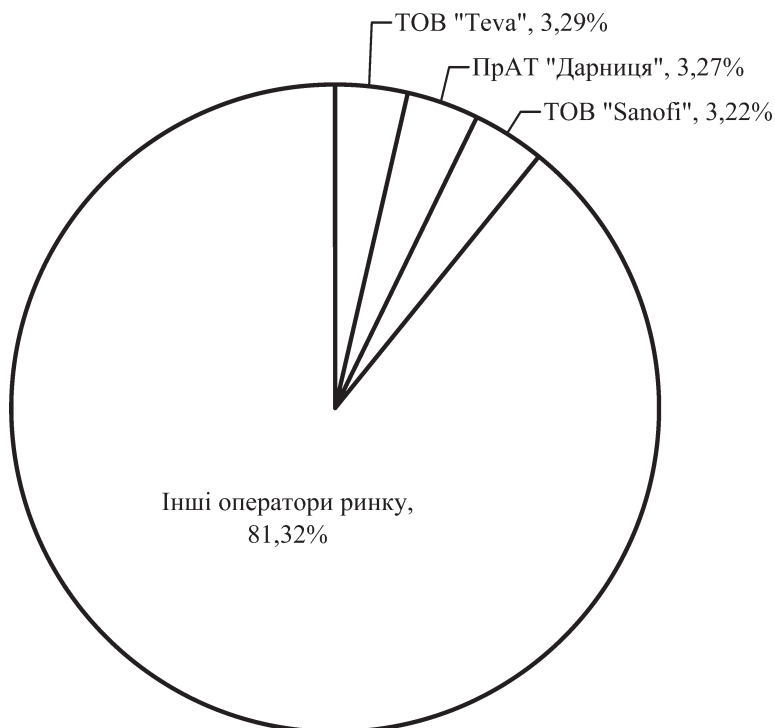

Рис. 3. Частки ринку серед виробників фарма-продукції України за 2019 р. (створено авторами на основі [4])

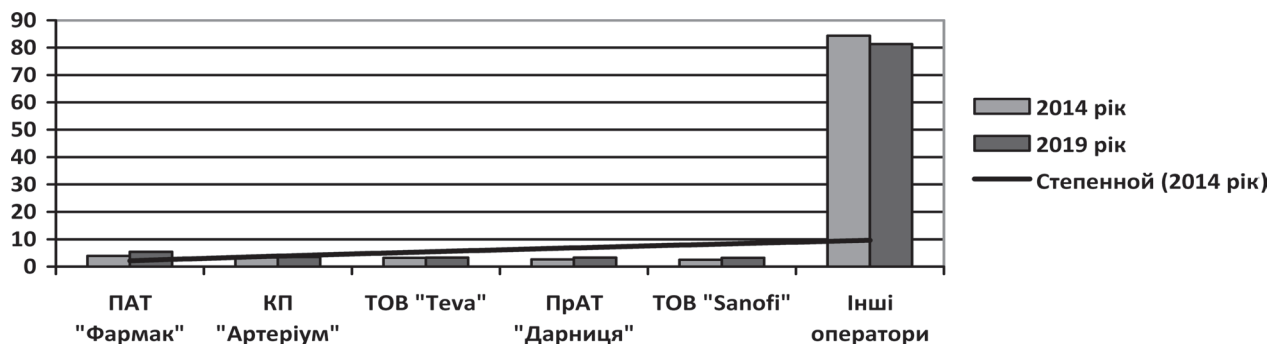

Рис. 4. Динаміка часток ринку лідерів виробників фарма-продукції України 2014 р. та 2019 р. (створено авторами на основі [3–4])

пійка», «Бажаємо здоров'я» та «Аптека доброго дня».

Під час дослідження цільової аудиторії споживачів фарма-продукції в Україні, було визначено, що основним (середньостатистичним) споживачем фармацевтичних товарів є жінка вікової категорії за 20 років, яка купує дані товари не тільки для себе та членів своєї сім'ї, а й на прохання родичів, сусідів, знайомих. Здійснюючи покупку, такий споживач орієнтується не на рекомендації лікаря, а на телевізійну рекламу та поради знайомих чи провізора в аптеці.

За характером попиту фармацевтичні товари належать до товарів масового попиту. Загалом

попит на готові препарати та товари медичного призначення не є еластичним, оскільки зі зміною ціни попит змінюється незначно. На відміну від готової продукції медичного призначення, попит на косметику та дієтичні добавки — еластичний, оскільки зміна ціни на продукцію істотно впливає на попит.

При формуванні попиту на фармакологічну продукцію суттєвий вплив чинять соціально-демографічні, географічні та економічні фактори; властивості товарів, їх якість та наявність на ринку; інформаційне та рекламне забезпечення просування товару; захворювання; наявність на ринку біоеквівалентів та фармакологічних анало-

гів; порядок відпускання товарів з аптек; рівень потреб покупців, їх ціннісні орієнтації, культурні традиції, стан інформованості споживачів та досвід здійснення попередніх покупок.

Пропозиція фарма-продукції на ринку України здійснюється як вітчизняними підприємствами, так і зарубіжними представниками фармакомпаній. На українському ринку представлено практично всі фармакологічні групи препаратів, за рахунок цього формується великий споживчий вибір як для лікарів, так і для пересічних покупців.

Усі виробники фарма-продукції, що представлені на ринку України, дотримуються європейського стандарту GMP (Good Manufacturing Practice — Належна Виробнича Практика), який засвідчує високий рівень якості продукції на всіх етапах виробництва — від моменту надходження вихідної сировини і пакувальних матеріалів на підприємство до відвантаження готової продукції на склад. Таким чином на виробничих потужностях виробників контролюється кожна випущена серія товару фармацевтичного призначення [5].

Дослідження цінового фактора продукції фарма-призначення, показали, що за останніх п'ять років на ринку України ціна на дану продукцію зросла в 5,97 разів. У 2014 році середня ціна упаковки ліків українського виробника становила 10,9 грн, а вже у 2019 році — 65,1 грн [6]. Головною причиною такого збільшення вартості продукції є суттєве зростання цін на базову сировину (діючу речовину препарату, яка в більшості випадків поставляється із-за кордону) та здороження комунальних тарифів і логістичних послуг для компаній виробників фарма-препаратів, а також рівень інфляції в країні. Оскільки лікарські препарати належать до групи товарів, без яких споживачі практично не можуть обійтися, населення змушене купувати дану продукцію за підвищеними цінами. Звісно купівельна здатність споживача не завжди дозволяє йому здійснювати таку покупку, тому державою був розроблений Реєстр лікарських засобів, вартість яких підлягає відшкодуванню, останнє його оновлення відбулося 5 лютого 2018 року. Даний реєстр надає можливість виробникам знизити ціни на відповідні товари з метою їх відшкодування в повному обсязі [3]. Також є список з небагатьох позицій фарма-продукції, які відпускаються пацієнтам стаціонарних відділень лікарень під час проходження інтенсивних терапій безкоштовно.

На ринку представлені як рецептурні, так і безрецептурні препарати. Тому для того, аби придбати товар, який має суворі протипоказання, необхідно звернутися за призначенням до лікаря. Але багато таких ліків продають, не вимагаючи рецепту, тому купівля фарма-продукції для споживача не є складним процесом. Уряд сприяє спрощенню процесу споживання таких товарів:

наприкінці грудня 2018 року був виданий закон про те, що українці зможуть повертати придбані ліки до аптеки і отримають свої гроші назад за умови наявності чека та самого товару, якість якого перевірить Держлікслужба. Якщо препарат виявиться неякісним, то споживачу будуть повернені за нього кошти, а якщо якість товару буде доведена, то споживач має сам заплатити за аналіз цих ліків.

Виробники випускають лікарські препарати в таких формах, як: тверда (капсули, таблетки, драже тощо), м'яка (креми, гелі тощо), рідка (розчини, краплі, сиропи тощо), газоподібна (аерозолі). Зазвичай, один вид препарату присутній на ринку в різних формах, тому споживачеві дуже легко зорієнтуватися у виборі товару, оскільки можна обрати саме ту форму потрібного препарату, яку буде зручніше приймати.

Аналізуючи ринок фарма-продукції України за останні п'ять років, можна визначити найбільш притаманні йому тенденції:

- спостерігається збільшення обсягу реалізації фарма-продукції у грошовому виразі за рахунок участі в держпрограмах з розроблення нових лікарських засобів;

- поступовий перехід на електронні рецепти у рамках програми «Доступні ліки», що дозволить не тільки споживачеві за допомогою одного додатка на телефон знайти найближчу аптеку, де необхідні ліки є у наявності, а й уряду буде легше відстежувати, як фінансується система охорони здоров'я;

- здійснюються суттєві кроки з позиції державного управління та регулювання щодо розширення «національного переліку лікарських засобів», ціна на які повністю або частково відшкодовується покупцям;

- відбувається реалізація державної політики щодо запобігання фальсифікації лікарських засобів;

- скорочується обсяг реалізації фарма-продукції в натуральному виразі через виведення з ринку менш ефективних лікарських засобів, що не пройшли повторну реєстрацію у відповідних державних органах України.

Отже, орієнтуючись на вищенаведені тенденції фармацевтичного ринку України, необхідно зазначити, що як позитивним, так і негативним елементом на даному ринку є вплив уряду. За останні декілька років органами державного управління були вжиті заходи щодо реформування ринку фарма-продукції: введено систему прозорих державних закупівель «ProZorro», а також створено Державну інспекцію з контролю за ліками з режиму стагнації, переглянуто «Національний перелік препаратів» та удосконалено систему «Доступні ліки». Але усі ці дії мають певні прогалини. В Україні порівняно з країнами ЄС — представлено не великий асортимент ефективних

лікарських засобів і достатньо широке коло продукції зі сумнівною ефективністю, а ціни на ліки подекуди вищі у декілька разів. Державну інспекцію з контролю за ліками необхідно вдосконалювати, адже українці споживають більше імпортних ліків, ніж вітчизняних. Тому необхідно ретельно слідкувати за якістю тих препаратів, які ввозять у країну, адже існує проблема фальсифікату. Ліки з недоведеною ефективністю мають бути знищені під контролем Держлікслужби. Але підприємства, які мають займатися ліквідацією такої продукції, часто не мають спеціального обладнання, яке б відповідало спеціальній ліцензії уряду. Тому у виробників на складах накопичуються не лише препарати з недоведеною ефективністю, а й із закінченим терміном споживання чи протермінованим періодом реєстрації. Таким чином, існує загроза потрапляння даних товарів на ринок, оскільки спеціальним інспекторам забороняє закон перевіряти якість ліків у аптечних мережах.

Серед основних проблем на ринку фармакологічної продукції можна виділити також продаж в Україні за підробленими документами препаратів, які заборонені для продажу в інших країнах через сумнівну чи невідповідну якість. Це є проблемою не тільки для виробників та продавців, оскільки відбувається підрив їх репутації, а й насамперед це шкодить здоров'ю споживачів, які не здатні захиститися від дії неякісних лікарських засобів. Аби зарадити цій проблемі державі необхідно реформувати медичну систему, надавши право реєстрації фарма-продукції лише в одному з відповідних органів обігу лікарських засобів: МОЗ, Державному експертному центру чи Держлікслужбі.

Ще однією гострою проблемою є вартість ліків для споживачів. Одним із напрямів зменшення цін є дії держави, наприклад зниження орендної плати на приміщення для аптек, які беруть участь у державних соціальних програмах.

Також поширеною є проблема самолікування серед населення нашої країни, для боротьби з нею МОЗ розширює перелік рецептурних препаратів, але на даному етапі ефективність даного впровадження низька, оскільки, провізори, здебільшого, нехтують цими впровадженнями та продають ліки без рецептів лікарів. Дана проблема виявляє іншу — ставиться під сумнів кваліфікація працівників аптек та мають місце факти не прихованого шахрайства. Більшість споживачів під час здійснення покупок в аптеках радяться з провізорами щодо вибору лікарського засобу чи який препарат варто купити в конкретному випадку без попереднього звернення до лікаря, але фармацевт у аптеці може й не мати медичної освіти та не має таких повноважень надавати пораду щодо вибору ліків. Державі необхідно внести додаток до закону про медицину щодо того, аби в аптеках працювали

люди з відповідною фармацевтичною освітою та обмежити відпускання лікарських засобів без рецепту лікаря.

Цінність товару для споживачів на фармацевтичному ринку складають такі елементи, як: якість (ефективність товару), прийнятна ціна, рекомендації лікаря, знайомих, провізора; відомість бренду, форма товару та побічні ефекти від приймання того чи іншого лікарського засобу. Більшою мірою, аби управляти даними елементами підприємству-виробнику необхідно забезпечити рівень інформаційної підтримки фарма-продукції, аби потенційні споживачі розуміли доцільність встановленої ціни на якісний товар, який випускається в декількох зручних формах та має не суттєві побічні ефекти. Для того, щоб люди вірили в силу представленого бренду та рекомендували його іншим споживачам, потрібно утримувати високу якість лікарських засобів та час від часу підсилювати обсяги реалізації ефективних ліків правильними рекламними компаніями лише тих препаратів, якість яких не ставиться під сумніви.

Висновки. Отже, завдяки проведеному дослідженню з'ясовано, що фармацевтичний ринок України має двозначні показники зростання: збільшується обсяг реалізації фарма-продукції у грошовому виразі, але зменшується в натуральному, що пов'язано з виведенням з ринку ліків, які не відповідають стандартам якості (тут, власне, і діє державна політика щодо запобігання фальсифікації лікарських засобів). Також на українському фармацевтичному ринку відбувається поступовий перехід на електронні рецепти, що дозволяє споживачам не тільки відслідковувати наявність необхідних ліків у найближчих аптеках, а і державі контролювати фінансування системи охорони здоров'я. Також розширюється «Національний перелік лікарських засобів», вартість покупки відповідних ліків із цього переліку частково відшкодовується покупцям, власне так держава і вирішує проблему великої вартості ліків для споживачів.

Література

1. Офіційний сайт рейтингового агентства «Кредит-рейтинг» URL: <http://www.credit-rating.ua/ru/analytics/analytical-articles/14477>.
2. Офіційний сайт державної служби статистики України URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/pr/orp_rik/orp_rik_u.htm.
3. Офіційний сайт інтернет-видання «Аптека. ua» URL: <https://www.apteka.ua/article/486600>.
4. Офіційний сайт інтернет-видання «Аптека. ua» URL: <https://www.apteka.ua/article/271004>.
5. Офіційний сайт Закарпатської Народної Газети «PIO» URL: <http://rionews.com.ua/mixed/all/now/n1443142411>.
6. Офіційний сайт інформаційного порталу «РБК-Україна» URL: <https://www.rbc.ua/>

ukr/news/tseny-lekarstva-ukrainskih-aptekah-god-vyrosli-1549439562.html.

References

1. *Ofitsiinyi sait reitynhovoho ahentstva «Kredyt-reitynh»* [Official site of the rating agency «Credit Rating»]. Retrieved from <http://www.credit-rating.ua/ru/analytics/analytical-articles/14477> [in Ukr].

2. State Statistics Service of Ukraine. Official site. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operative/operativ2013/pr/orp_rik/orp_rik_u.htm [in Ukr].

3. *Ofitsiinyi sait internet-vydannia «Apteka.ua»* [Official site of the online publication «Apteka.ua»]. Retrieved from [https://www.apteka.ua/arti-](https://www.apteka.ua/article/486600)

[cle/486600](https://www.apteka.ua/article/486600) [in Ukr.].

4. *Ofitsiinyi sait internet-vydannia «Apteka.ua»* [Official site of the online publication «Apteka.ua»]. Retrieved from <https://www.apteka.ua/article/271004> [in Ukr.].

5. *Ofitsiinyi sait Zakarpatskoi Narodnoi Hazety «RIO»* [Official website of the Transcarpathian National Newspaper «RIO»]. Retrieved from <http://rionews.com.ua/mixed/all/now/n1443142411> [in Ukr.].

6. *Ofitsiinyi sait informatsiinoho portalu «RBK-Ukraina»* [Official website of the RBC-Ukraine information portal]. Retrieved from <https://www.rbc.ua/ukr/news/tseny-lekarstva-ukrainskih-aptekah-god-vyrosli-1549439562.html> [in Ukr.].